ՆԻՒԹԵՐՈՒ ՑԱՆԿ — INHALTSVERZEICHNIS

ԾԵ. ՏԱՐԻ — LV. JAHRGANG

1941

(ԱՍՏՂԱՆԻՇՆԵՐԸ [*] ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՆ)

Աբեղեան Դկտ. Ա.՝ *Դորպատի հայ ուսանողութիւնը* 106—117, 243—256:

Գասպարեան Ն.՝ *Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց ի Բուլղարիա* 99—106, 220—228:

*Cumont Fr.: *Պոլեմոնեան Պոնտոսի եւ Փոքր Հայքի կցումը (Թրգմ. Հ. Պ. Էսապալեան)* 168—179:

Էսապալեան Հ. Պ.՝ *Շնձրի, կուղբ եւ ջրշուն* 118—128:

Ինգլիզեան Դկտ. Հ. Վ.՝ *Հայաստան սուրբ Գրքի մէջ* 1—18, 129—154:

Ոսկեան Դկտ. Հ. Հ.՝ *Արտազի վանքը* 33—58:

— — *Արճիշահովիտ, Քաջբերունեաց եւ Արծկէի վանքերը* 59—99:

— — *Նախճաւանի վանքերը* 179—219:

— — *Մաղարդայ Նախավկայի վանքին կոնդակները* 228—243:

Տաշեան Հ. Յ.՝ *Հին Հայաստանի արեւմտեան սահմանը՝ Փոքր Հայք եւ Կողոփենէ (Սեբաստիա)* 18—98, 154—167:

Abeghian Dr. A.: Die armenischen Studenten der Dorpater Universität 106—117, 243—256.

Gassabian N.: Katalog der armenischen Handschriften in Bulgarien 99—106, 220—228.

*Cumont Fr.: L'annexion du Pont Polémoniaque et de la Petite Arménie (übersetzt von P. P. Essabalian) 168—179.

Essabalian P. P.: Die armenische Benennung der Fischotter und des Bibers 118—128.

Inglisian Dr. P. V.: Armenien in der Bibel 1—18, 129—154.

Oskian Dr. P. H.: Das Kloster von Artaz 33—58.

— — Die Klöster von Arčišahovit, K'ajberownik' und Arcke 59—99.

— — Die Klöster in Naχčawan 179—219.

— — Die Patriarchalschreiben zugunsten des Klosters des Protomartyrs Małart 228—243.

Dashian P. J.: Die westliche Grenze des alten Armenien: Armenia Minor und Colophene (Sebasteia) 18—98, 154—167.

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԹԵՐԹ

ԹԻՒ 7—12 ՅՈՒԼԻՍ—ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ ԾԵ. ՏԱՐԻ 1941

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՍՈՒՐԲ ԳՐՔԻ ՄԷՋ

(Շարունակութիւն:)

§ 10. ՏԱՊԱՆԱԼԵՐԱՆ ԵՐԿԻՐՆ՝ ՈՒՐԱՐՏՈՒ ԵՒ ԱՆՈՐ ԲՆԱԿԻՉՆԵՐԸ

Ուրարտու[294] *կամ Խալդիա («Խալդի-աշխարհ»), ինչպէս բնիկներն իրենց Խալ-դիս*[295] *գլխաւոր աստուծոյն վրայէն երկիրն ալ կ'անուանէին, իր քաղաքական իշխանութեան զագաթնակէտը հասաւ Ն. Ք. Թ. դարու վերջերը Մենուաս թագաւորին օրով*[296] *որ արդէն իրր գահակից իր Իսպուինիս հօր ակսած էր աշխարհակալութեան արշաւանքները դէպի հարաւ՝ տիրապետութեան հեները դէպի հարաւ՝ տիրապետութեան հե-տամուտ Ասորեստանցւոց դէմ, ինչպէս Քէլիշին կրճին մէջ երկու թագաւորներէն կանգնուած կոթողը կը ցուցնէ*[297]*: Այսպէս Թովանդուգի աղբեւ գտնուող ժայռէ դուռն, որ խալդի եւ ասորեստանեան պետութեան միջեւ բնական սահման մը կը կազմէր, քաղաքական սահման դարձած էր, որովհետեւ ինչպէս արդէն Լեման-Հաուպտ*[298] *իրր ախոյեան կը հաստատէ, անկարելի է Նիկանատես կը հաստատէ, անկարելի է Նի-նուէէն եւ Արբելայէն հսկայ բանակներով Թովանդուգի նեղ կիրճի մէջէն անցնիլ: Այս Թովանդուգի նեղ կիրճի մէջէն անցնիլ: Այս պատճառաւ ալ Մուծածիր, որ աշխարհապատճառաւ ալ Մուծածիր, որ աշխարհա-գրականօրէն Ասորեստանի աւելի մօտ էր, տրկուած էր այնպիսի սերտ կերպով Ուրարտուի կողմնակից ըլլալ, որ Սարգոն ուրարտական Խալդիս աստուծոյն մասին այնպէս կը խօսի իրր թէ Մուծածիրի Աստուած մ'ըլլար. «Ասոնք անոր (Ռուսասի աստուածը՝ Խալդիս Թա-կամ Ուրզանայի) աստուածը՝ Խալդիս Թա-*

---

[294] *Ուրարտուի կամ Ուրաշտուի ստուգաբանու-թեան մասին տ.* R. Bleichsteiner, „Die Subaräer des alten Orients im Lichte der Japhetitenforschung" *ի* P.-W.-Schmidt-Festschrift (1928), *էջ* 4, *որ ինչպէս Սուբար-տու*, *նոյնպէս եւ Ուրար-տու անուննե-րուն -տու ածանցն իրր երկիրներու անուն կազմող մասնիկ մը կ'ըմբռնէ: Այս կը տեսնուի նաեւ եղամերէնի մէջ -տի ձեւով* (տու > տի յարեթական լեզուներուն մէջ յաճախ տեսնուած ձայնափոխութեան համաձայն՝ ինչպէս *Ha-pi-r-ti* < *Haja-pi-r-ti* < *Halla-pi-r-ti* = *Եղամ՝ երկրին բնիկներէն տրուած անունն, ինչպէս տակաւին արդի վրացերէնին մէջ. հմմտ.* Rus-e-ti = *Ռուսաստան*, P'rang-e-ti = *Գաղղիա եւն*): — Յ. Վ. *Սանտալճեան յունարէնով կը մեկնէ իրր ուր-է «լեռինք» եւ* արտա *«բարձունք* ած. *բարձրաբերձ» (Ասորեստ. եւ պարսիկ սեպագիր արձանագրութիւնք, էջ* 13):

[295] *Նաեւ ժողովրդեան մէջ մի անդամն իրր Խալդիի զաւակը Խալդի կ'անուանուէր: Հետեւաբար աստուածն էր ժողովրդեան ներկայացուցիչն ու անուանակիցը եւ ժողովուրդի աստուածութիւններն ալ հաստատուածն էր: Ցուցէ միւս աստուածութիւնները: Խալդի-աստուածութիւններ նաղիրը: Գուցէ միւս աստուածութիւններ քարբար իրր Խալդինի, Խալդի-աստուածներէն: Խալդիսի (կամ Խալդիսի զաւակներ) կ'անուանուէին աշխարհի հաւատացեալները ոչ միայն Խալդիի զաւակներ համար եւ անոր ի պատիւ տեղի կ'ունենային բոլոր շէնքերն ու հակալութիւններ, կը կառուցէին բոլոր զաւակներուն ջրանցքներն, որոնք Խալդիսի երկրաւոր զաւակներուն բարօրութեան համար սահմանուած էին: Տուշ-Վան բարօրութեան համար աստուծոյն կայանը՝ Խալդի-քաղաքն, այս աստուծոյ դիրքեր, նոյն իսկ մայրաքաղաքն, այս ամրակառոյց դիրքեր, «Խալդիմայրաքաղաքն (Խալդինա) է. ամրակառոյց չինուածները, «Խալդի-քաղաքին դռները» կը համարուէին: Ուստի ամբողջ մայրաքաղաքէն շատ հեռու չինուածները, «Խալդի-քաղաքին դռները» կը համարուէին: Ուստի ամբողջ պետական յօրինուածութիւնն աստուածպետական փառքաղաքին դռները» կը համարուէին: Ուստի ամբողջ պետական յօրինուածութիւնն աստուածպետական հաղի չափ ժողովուրդէն բացի իսրայէլի ժողովուրդէ մը, որուն քով այս չափ մ'ունէր եւ բացի իսրայէլի ժողովուրդ մը, որուն քով այս կարելի է յիշել ուրիշ ժողովուրդ մը կերպով իրականացած գաղափարն այսպիսի անհրաժեշտ կերպով* C. F. Lehmann-Haupt, VBGA 27 *ըլլայ: Հմմտ.* C. F. Lehmann-Haupt, *Հատ. Բ., Մասն Ա.*, (1895), *էջ* 579: *Նոյնը՝* Armenien, *Հատ. Բ., Մասն Ա., էջ* 164 *յլ.: Խալդի անունը կը ստուգաբանէ* J. Karst, Alarodiens et Protobasques, *էջ* 86, *իրր* Chalduni *կամ* Chaldiuni, *բաղկ.* ahaldun *կամ* -dün < *akhal-dun *կամ* *khaldun *եւ տարօրինակ կերպով սոր արմատին հետ, որ է* al, hal, ahal < *akhal = *«կարողութիւն, զօրութիւն», ապերուն մէջ կը դնէ հայերէն մասին հետ, որ է* al, hal, ahal < *akhal = *«կարո-ղութիւն, զօրութիւն», ինչպէս աշխարհ-ա-կալ, երկրածանօթ բարդ բառերն, վերջինս հետ կը համեմատէ ամեն-ա-կալ, վերջինս հետ կը համեմատէ նոյն իսկ բերբ.* amenugal (-qual) = *«թագաւոր, վեհապետ» բառը. տ. եւ նոյնը՝* Grundsteine, *էջ* 6.

կարսամի այս տեսութեան մասին տ. եւ Lehmann-Haupt, Armenien, II, 2, *էջ* 941 *յլք.: Խոյթ* = *Խալդ-նոյնութեան մասին տ. վերը՝* § 7, *ծնթ.* 214:

[296] *Ուրարտական-Խալդի թագաւորներու մասին տ.* Lehmann-Haupt, Das urartäisch-chaldische Herrscherhaus, ZA 33 (1920), *էջ* 27—71, Lehmann-Haupt, Armenien, II, 2, *էջ* 685, *որով նախորդ տոհմածառն* (*տ.* I, *էջ* 532, II, 1, *էջ* 24 *յլ.*, 155 *եւ* 320) *անարժէք կը դառնայ: Յ. Սանտալճեան, Ասոր. եւ պարսիկ սեպ. արձանագրութիւնք. Ցառաջաբանութիւն* (*էջ* 5—81). *Հ. Յ. Տաշեան, Ուսումն դասական հայերէն լեզուի, էջ* 383—425: *Տես նաեւ վարը՝ ծնթ.* 341:

[297] *Հմմտ.* Wald. Belck, Die Kelischin-Stele und ihre chaldisch-assyr. Inschriften, «Anatole», Zeitschrift f. Orientforschung, Heft 1, 1904. Albr. Götze, Zur Kelischin-Stele, ZA 39 (1930), *էջ* 99—128 *խալդի եւ ասորեստանեան լեզուներով (վերջինս սարգոնեան շրջանի դասատարբերառով), տ. եւ* Lehmann-Haupt, Stele und Sockel, Klio 24 (1930), *էջ* 148—168: *Երկրորդ երկլեզուեան արձանագրութիւնն է Տոպզաւէի կոթողը. տ.* Lehmann, Zwei unveröffentlichte chald. Inschriften, ZDMG 58 (1904), 815—852. *Նոյնը՝* Armenien, II, 1, *էջ* 288—345:

[298] Armenien, II, 1, *էջ* 283 *յլ.*:

© National Library of Armenia